*§ 7–0. Злучаныя Штаты Амерыкі ў XIX — пачатку XX ст.

ПІЯНЕР ІМІГРАЦЫЯ АБАЛІЦЫЯНІЗМ КАНФЕДЭРАЦЫЯ ПРАКЛАМАЦЫЯ ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ «ЗАЛАТАЯ ЛІХАМАНКА» ФЕРМЕРЫ ПОЎНАЧ ПОЎДЗЕНЬ РЭЗЕРВАЦЫЯ

1. Экспансія Злучаных Штатаў Амерыкі на кантыненце. Заснаваныя ў XVII ст. трынаццаць брытанскіх калоній размяшчаліся ўздоўж усходняга ўзбярэжжа Паўночнай Амерыкі і займалі толькі дзясятую частку сучаснай тэрыторыі ЗША. Пасля атрымання незалежнасці амерыканцы пачалі сістэматычнае пашырэнне сваіх межаў на захад.

Пашырэнне тэрыторыі ЗША

Пакажыце на карце 13 брытанскіх калоній у Паўночнай Амерыцы.

Дата	Асноўныя тэрытарыяльныя набыткі
1803 г.	*Луізіяна.* Напалеон, які меў патрэбу ў сродках для войнаў у Еўропе, нечакана прапанаваў амерыканскім дыпламатам купіць усю французскую Луізіяну за 15 млн долараў. Здзелка падвоіла тэрыторыю ЗША, дадаўшы 2,1 млн км^2, дзе сёння цалкам або часткова размешчаныя 15 штатаў. Луізіянская пакупка стала найбуйнейшай тэрытарыяльнай здзелкай у гісторыі ЗША
1819 г.	*Фларыда.* Тэрыторыя была анексаваная ЗША ў аслабелай Іспаніі
Сярэдзіна XIX ст.	Пасля мексікана-амерыканскай вайны 1846–1848 гг. да ЗША адышлі *Каліфорнія, Тэхас, Невада, Арызона і іншыя тэрыторыі*
1867 г.	*Аляска.* Купля Аляскі ў 1867 г. у Расійскай імперыі за 7,2 млн долараў дадала 1,52 млн км^2 тэрыторыі

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

1. Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, даведайцеся, чаму многія амерыканцы крытыкавалі здзелку па куплі Аляскі і называлі Аляску «маразільнікам Сьюарда».

2. Якія падзеі прывялі да таго, што купля Аляскі стала разглядацца як вельмі выгадная для ЗША здзелка?

Праваслаўная царква Святога Ушэсця. Фатограф А. Кадзьяк. Аляска

Транспартная рэвалюцыя

Канал Эры, пабудаваны ў 1817–1825 гг., злучыў сістэму Вялікіх азёр з Атлантычным акіянам праз раку Гудзон. Гэты канал даўжынёй больш за 540 км адыграў велізарную ролю ва ўнутраным гандлі, знізіў кошт перавозак у 10 разоў і ператварыў Нью-Ёрк у найбуйнейшы гандлёвы цэнтр краіны.

Будаўніцтва *чыгуначнай сеткі* яшчэ больш спрыяла фармаванню адзінага ўнутранага рынку. Да 1860 г. у ЗША дзейнічала звыш 48 тыс. км чыгунак, што перавышала паказчыкі ўсёй Еўропы.

Вігвам племені апачы. Фатограф Н. Г. Роўз. Арызона, 1880 г.

Становішча карэннага насельніцтва

Тэрытарыяльная экспансія ЗША суправаджалася трагічнымі наступствамі для карэннага насельніцтва. *Індзейскія плямёны* падвяргаліся масаваму вынішчэнню і прымусоваму перасяленню ў рэзервацыі. Будаўніцтва чыгунак прывяло да знішчэння статкаў бізонаў — асновы жыцця многіх плямёнаў.

Успомніце, што такое рэзервацыя. З якой мэтай амерыканскі ўрад перасяляў туды індзейцаў?

2. Грамадзянская вайна і яе вынікі. Да сярэдзіны XIX ст.у ЗША абвастрыўся канфлікт паміж прамысловай Поўначчу і рабаўладальніцкім Поўднем. *Абаліцыянізм* — рух за адмену рабства — атрымаў

Успомніце прычыны канфлікту паміж Поўначчу і Поўднем ЗША.

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Дзядзька Том і маленькая Ева. Мастак Э. Л. Лонг. 1866 г.

З дапамогай дадатковых крыніц інфармацыі даведайцеся:

1. Калі быў напісаны раман «Хаціна дзядзькі Тома» Г. Бічэр-Стоў.
2. *Якую рэакцыю ён выклікаў на тэрыторыі паўночных і паўднёвых штатаў ЗША.*
3. *Хто стаў прататыпам галоўнага героя рамана, які лёс гэтага чалавека.*
4. *Падумайце, чаму мастацкі твор выклікаў шырокую падтрымку грамадскага руху за адмену рабства.*

шырокую падтрымку пасля выхаду рамана Гарыет Бічэр-Стоў «Хаціна дзядзькі Тома» (1852).

Грамадзянская вайна 1861–1865 гг. пачалася пасля абрання прэзідэнтам Аўраама Лінкальна. Адзінаццаць паўднёвых штатаў абвясцілі аб выхадзе з ЗША і стварылі *Канфедэратыўныя Штаты Амерыкі* пад кіраўніцтвам Джэферсана Дэвіса.

Сілы бакоў былі няроўныя: на Поўначы пражывала 23 млн чалавек, на Поўдні — усяго 9 млн (уключаючы 4 млн рабоў). Поўнач пераўзыходзіла Поўдзень у прамысловай вытворчасці ў 10 разоў, мела развітую чыгуначную сетку і флот.

Вырашальнае значэнне мела *Пракламацыя аб вызваленні рабоў*, падпісаная Лінкальнам 1 студзеня 1863 г. Дакумент абвяшчаў свабоднымі ўсіх рабоў у мяцежных штатах і дазваляў ім служыць у арміі Поўначы.

Вайна скончылася *9 красавіка 1865 г.* капітуляцыяй арміі паўднёўцаў пры Апаматоксе. Праз пяць дзён акцёр Джон Уілкс Бут забіў прэзідэнта Лінкальна ў тэатры Форда.

Грамадзянская вайна стала самай кровапралітнай у гісторыі ЗША: загінула ад 620 да 750 тыс. чалавек. 13-я папраўка да Канстытуцыі (1865) канчаткова скасавала рабства ў краіне.

Вайна забяспечыла перамогу капіталістычнага шляху развіцця над рабаўладальніцкім, стварыла адзіны нацыянальны рынак і ўмацавала федэральную ўладу.

3. Паскарэнне эканамічнага росту. Пасля Грамадзянскай вайны ЗША ўступілі ў перыяд імклівай індустрыялізацыі. Перамога Поўначы стварыла спрыяльныя ўмовы для развіцця капіталізму па ўсёй краіне.

Геаграфічныя перавагі адыгрывалі важную ролю: аддаленасць ад асноўных канкурэнтаў у Еўропе, багатыя прыродныя рэсурсы і шырокая тэрыторыя для асваення.

Ход вайны

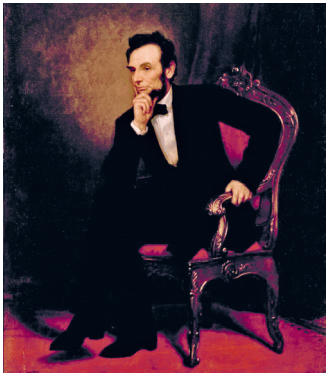

Аўраам Лінкальн. Мастак Дж. Хілі. 1869 г.

Завяршэнне і вынікі вайны

Фактары эканамічнага ўздыму

Пратэкцыянісцкая палітыка абараняла амерыканскую прамысловасць: пошліны на імпартныя тавары выраслі з 5–10 % у 1861 г. да 57 % у 1897 г.

Да канца XIX ст. ЗША сталі вядучай індустрыяльнай дзяржавай свету: вытворчасць чыгуну вырасла ў 10 разоў, сталі — у 150 разоў. Генры Форд упершыню наладзіў масавую паточную вытворчасць аўтамабіляў, што рэвалюцыянізавала прамысловасць.

Урбанізацыя і рэгіянальныя адрозненні

У 1860–1900 гг. 20 млн амерыканцаў перасяліліся з вёскі ў гарады. Насельніцтва гарадоў падвойвалася кожныя 20 гадоў, хоць гарадское насельніцтва перавысіла сельскае толькі ў 1920 г.

Як вы разумееце выраз «рэканструкцыя Поўдня»?

Поўнач і Захад хутка багацелі, а Поўдзень заставаўся слабаразвітым. Рэканструкцыя Поўдня пасля вайны была складаным працэсам: рабства адмянілі, але дыскрымінацыйныя законы ператварылі былых рабоў у грамадзян другога гатунку.

Знешняя палітыка

«Дактрына Манро» (1823) вызначала знешнюю палітыку ЗША: неўмяшанне ў еўрапейскія справы ў абмен на неўмяшанне Еўропы ў справы Амерыкі. Гэта забяспечвала ЗША лідарства на амерыканскіх кантынентах.

Хвалі іміграцыі

4. Прыток імігрантаў і іх амерыканізацыя. Рост насельніцтва ЗША забяспечваўся галоўным чынам масавай іміграцыяй. У 1865–1918 гг. толькі з Еўропы прыбыло 27,5 млн чалавек.

Першую хвалю іміграцыі (да 1880-х гг.) складалі пераважна выхадцы з Паўночнай і Заходняй Еўропы. Падчас *Вялікага голаду ў Ірландыі (1845–1849)* у ЗША перасялілася каля 2 млн ірландцаў-каталікоў.

Другая хваля (1880–1920) прыцягнула імігрантаў з Паўднёвай і Усходняй Еўропы: італьянцаў, палякаў, яўрэяў, славян. Гэтыя перасяленцы часта былі некваліфікаванымі рабочымі, гатовымі працаваць за нізкую плату.

Імігранты прыбываюць у Нью-Ёрк. Фатаграфія 1902 г.

У 1900 г. насельніцтва ЗША дасягнула 71 млн чалавек, а да 1913 г. — 96,5 млн. Іміграны забяспечылі рабочай сілай прамысловасць і сельскую гаспадарку, што бурна развіваліся.

Працэс амерыканізацыі

«Плавільны кацёл» — так называлі працэс асіміляцыі імігрантаў у амерыканскае грамадства. Адсутнасць кампактных этнічных тэрыторый паскарала змешванне і ўзаемадзеянне культур. Іміграны паступова страчвалі нацыянальныя асаблівасці і родную мову, засвойваючы амерыканскія каштоўнасці і лад жыцця.

Растлумачце, чаму сістэма адукацыі адыгрывала ключавую ролю ў амерыканізацыі.

Сістэма адукацыі адыгрывала ключавую ролю ў амерыканізацыі: школы навучалі дзяцей імігрантаў англійскай мове, амерыканскай гісторыі і дэмакратычным прынцыпам.

5. Працоўная эміграцыя з тэрыторыі Беларусі. *Беларуская эміграцыя ў ЗША* зрабілася важнай часткай агульнай міграцыйнай плыні з Расійскай імперыі. Першыя перасяленцы з беларускіх зямель выехалі ў Амерыку ў 1883 г. з Ашмянскага і Вілейскага паветаў Віленскай губерні.

Маштабы і геаграфія эміграцыі

Да канца 1880-х гг. эміграцыйны рух ахапіў Беластоцкі, Бельскі і Сакольскі паветы Гродзенскай губерні. У 1890-х гг. да перасялення падключылася Мінская губерня, а пасля рэвалюцыі 1905–1907 гг. — Магілёўская і Віцебская губерні.

Паводле ацэнак даследчыкаў, з 1820 па 1917 г. з Расійскай імперыі ў ЗША прыбыло не менш за 3,3 млн імігрантаў. Сярод іх беларусы складалі значную частку: па розных ацэнках, ад 100 тыс. да 1 млн чалавек.

Пакажыце на карце цэнтры беларускіх губерняў, ахопленых эміграцыйным рухам.

Сацыяльны склад эмігрантаў

Асноўную масу беларускіх перасяленцаў складалі малазямельныя сяляне, якія ратаваліся ад галечы і беспрацоўя. З 1889 па 1914 г. доля жанчын сярод беларускіх эмігрантаў не перавышала 15 %. Пераважна гэта былі маладыя нежанатыя мужчыны ва ўзросце 14–30 гадоў.

За пяць гадоў (1910–1915) у ЗША прыбыло 8656 беларускіх дзяўчат і жанчын да 30 гадоў, у тым ліку 6177 ва ўзросце ад 14 да 21 года. Маладыя сялянкі спачатку ішлі ў хатняе служэнне, але паступова знаходзілі працу на швейных фабрыках, у гатэлях і рэстаранах.

Растлумачце прычыны ўзроставага складу эмігрантаў з Беларусі.

Умовы жыцця і працоўная дзейнасць

Беларускія імігранты канцэнтраваліся ў прамыслова развітых штатах Паўночнага Усходу і Сярэдняга Захаду. Працоўныя агенцтвы Нью-Ёрка, Філадэльфіі і Бостана накіроўвалі іх на заводы, шахты, будаўніцтва чыгунак.

Большасць прыбывала без сродкаў: толькі 5,3 % беларусаў прывезлі з сабой больш чым 50 долараў. Многія пачыналі з самай цяжкай і нізкааплатнай працы, але паступова паляпшалі сваё становішча.

Беларуская эміграцыя ў ЗША зрабіла пэўны ўнёсак у эканамічнае развіццё краіны і стала асновай для фарміравання беларускай дыяспары ў Паўночнай Амерыцы.

6. Асаблівасці амерыканскай палітычнай сістэмы. У ЗША склалася ўнікальная *двухпартыйная сістэма*, якая адрознівалася ад еўрапейскіх шматпартыйных парламенцкіх сістэм.

Эвалюцыя партыйнай сістэмы

Першыя амерыканскія партыі — федэралісты і рэспубліканцы — паўсталі на рубяжы XVIII–XIX стст. Федэралісты выступалі за моцную цэнтральную ўладу і гандлёва-прамысловае развіццё, рэспубліканцы падтрымлівалі правы штатаў і аграрныя інтарэсы.

Пасля англа-амерыканскай вайны 1812–1814 гг. федэралісты, якія скампраметавалі сябе сувязямі з Англіяй, зніклі з палітычнай арэны. Да канца 1820-х гг. у краіне панавала адзіная Рэспубліканская партыя.

У 1828 г. сфарміравалася *Дэмакратычная партыя* на чале з Эндру Джэксанам, які стаў прэзідэнтам. *Новая Рэспубліканская партыя* паўстала ў 1854 г. на антырабаўладальніцкай платформе

і выступала за развіццё прамысловасці, банкаўскай справы і даванне бясплатнай зямлі фермерам.

Характэрныя рысы партыйнай сістэмы

Характэрныя рысы сістэмы. Склаўся ўстойлівы двухпартыйны механізм, прадстаўлены дэмакратамі і рэспубліканцамі. Па меры развіцця капіталізму сацыяльная база і праграмы гэтых партый паступова збліжаліся — абедзве пачалі выказваць інтарэсы *манапалістычнага капіталу*.

Унікальная асаблівасць амерыканскай сістэмы палягала ў тым, што дзве асноўныя партыі не дапускалі ў палітыку іншыя сур'ёзныя палітычныя сілы. Гэта стварала стабільнасць, але абмяжоўвала палітычны выбар грамадзян.

Амерыканская палітычная сістэма адрознівалася *прагматызмам*: партыі змагаліся хутчэй за прыбытковыя пасады ў дзяржаўным апараце, чым за кардынальна розныя праграмы. Ідэалагічныя адрозненні паміж дэмакратамі і рэспубліканцамі часта былі менш важнымі, чым рэгіянальныя і эканамічныя інтарэсы.

Злучаныя Штаты Амерыкі — адна з самых маладых дзяржаў свету, якой спатрэбілася ўсяго 250 гадоў (што па гістарычных мерках зусім мала), каб ператварыцца ў самую магутную дзяржаву планеты. Вытокі ўзвышэння ЗША варта шукаць у асаблівасцях іх гістарычнага развіцця: тэрытарыяльнай экспансіі, паспяховай індустрыялізацыі і масавай іміграцыі.

калі ў свеце…	на тэрыторыі Беларусі…
1862 г. — у ЗША прыняты закон аб будаўніцтве Транскантынентальнай чыгункі	1862 г. — адкрыццё першай чыгуначнай лініі на тэрыторыі Беларусі

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Акрэсліце значэнне тэрытарыяльнай экспансіі ЗША для эканамічнага развіцця краіны.
2. Апішыце Грамадзянскую вайну ў ЗША па плане: храналагічныя рамкі, прычыны, бакі канфлікту, вынікі і значэнне. Назавіце прычыны перамогі Поўначы ў Грамадзянскай вайне.
3. Ахарактарызуйце асноўныя фактары эканамічнага росту ЗША ў другой палове XIX ст.
4. Складзіце схему (ментальную карту) «Роля іміграцыі ў развіцці ЗША ў другой палове XIX — пачатку XX ст.».
5. У чым заключаецца ўнікальнасць амерыканскай палітычнай сістэмы?